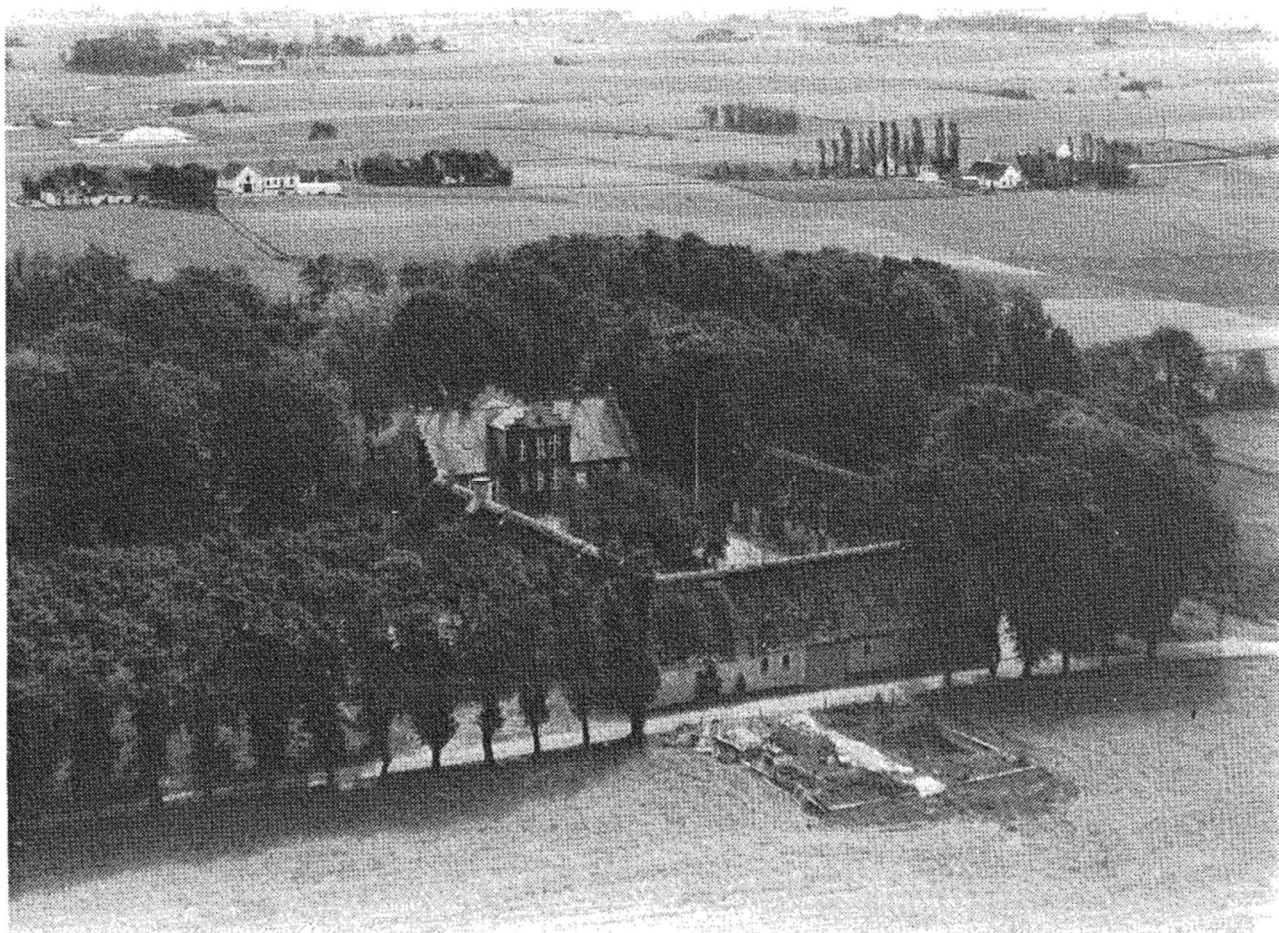

Barndomserindringer fra Gundsømagle

Egnshistorisk Nyt nr. 3 – 1986 – udgivet af Egnshistorisk Forening i Gundsø

Luftfoto v/Sylvest Jensen.

Gundsøgård 1952.

Barndomserindringer fra Gundsømagle

Digteren Holger Drachmann giftede sig første gang i 1871. Det var med en ung pige, Vilhemine Erichen fra Rønne. I ægteskabet, der kun varede få år, fødtes datteren Eva. Hun kom til verden 4. november 1874. Kort tid efter blev ægteskabet opløst, og Eva boede nu hos sin mor i København, indtil moderen i 1878 giftede sig med proprietær Valdemar Hilarius-Kalkau. Familien flyttede derefter til Gundsøgård, som ligger lidt sydvest for Gundsømagle. Her levede Eva Drachmann resten af sin barndom og en del af sine ungdomsår. Fort. næste side.

Fortsat fra side 1.

I 1953 udgav hun en erindringsbog, hun var da næste 80 år. Bogen hedder Vilhelmine, min mor. Som denne titel lader ane, er det mindet om en elsket og højt værdsat mor, der har været hoveddrivkraften bag denne bogs tilblivelse. Eva Drachmann beskriver dog i nogle af bogens afsnit oplevelser og hændelser fra barndommen på Gundsøgård, for nu mere end 100 år side, på en så levende og fascinerende måde, at det også set gennem lokalhistoriske briller er en stor oplevelse at læse. Vi har ved udvælgelsen af tekststykkerne lagt mest vægt på de erindringer, som er oplevet på Gundsøgård og i Gundsømagle by. Bogen, Vilhelmine, min mor, blev i 1953 udgivet af Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København. Den blev trykt i 1250 eksemplarer.

Grydehøj.

Grydehøj blev min barndoms vartegn; den stod ved randen af alt det, vi kunne se. Jeg ønskede altid, at den havde ligget på vore egne marker; men det var mod nord, den rejste sig mod himlen, en smuk, grøn bule i det store skjold, der dannes af de flade marker, som skråner ned mod Roskildefjord.

Set fra vort gårde synes den nok stor, men kom vi først derop, forekom den os helt overvældende, man kunne blive svimmel, når man lod blikket løbe horisonten rundt. Langt bort kunne vi se ud over fjorden til landet hinsides.

På Grydehøjs grønne ryg voksede en helt lille fremmed flora, blomster, vi ikke kendte, ganske lave og som henrykkede mig. Øverst var en fordybning, hvori der om foråret kunne stå vand, og på nordsiden var højen hul som ellepigen; en af gårdens ejere havde gravet den ud for at finde den store gryde med guldpenge, som efter sagnet skulle findes der. Jørgen Olsen ejede marken, hvor den lå. Hans far begyndte at grave i den, til han blev slagen med sygdom; og Jørgen Olsen selv, ja, det ærgrede ham, at den store høj lå midt på en god mark og tog plads op for mange skæpper korn, han gav sig til at pløje rundt om den, det kunne jo aldrig skade, - men se, hans bedste ko blev syg og døde. En hård negl var han; næste efterår vovede han sig igen til med ploven at formindske den fandens høj med nogle furers bredde, og atter døde et par køer.

Så lod han højen i fred.

Sct. Hans Aften brændte der blus på dens skønne runding. Ungdommen fra Gundsømagle sprang i kæde omkring flammerne og røgen, der bolmede op mod den lyse himmel. Karlene stangede ind i ilden med lange lægter, så tjæretønden bragede, og gnisterne føg. Vi børn stod på gærdet og så til, langs alle

grøfter lå den vilde kørvæls hvide slør. Roserne duftede fra de duggede buske, og langs åen i ellebuskene sang nattergale.

Hvor troede man på alt, hvad de voksne fortalte! At Grydehøj om natten stod på gloende pæle! Tit har jeg listet mig ud og fra vort gårde villet passe på, til klokken blev tolv.

Margrethestenen.

Og Dronning Margrethes sten! Den lå i grøftekanten nede ved landevejen. Den var firkantet, en lille halv alen høj og med en fordybning som efter en menneskelig fod, hvori der næsten altid stod regnvand. Man fortalte os, at dronning Margrethe engang kom ridende nordfra til Roskilde, og netop her indhentedes af et bud fra svenskekongen, der overbragte hende et skændigt forslag fra ham, der havde smædet hende med tilnavnet: Kong Bukseløs. Da blev hun så vred, at hun, idet hun steg til hest igen, trådte så hårdt i stenen, at sporet står der den dag i dag.

Det kunne enhver se var sandt. Oldefaderen til en ung ven, jeg senere i livet fik, en bonde i Ølstykke, havde onde sår på munden, som ikke ville læges; han brugte at ride til Margrethes sten for at bade dem med vandet, der stod i fordybningen efter hendes vrede fod.

Barndomserindringer fra Gundsømagle

Egnshistorisk Nyt nr. 3 – 1986 – udgivet af Egnshistorisk Forening i Gundsø

Stine Lars Pers.

Stine Lars Pers - eller Stine urmagers, som hun for det meste blev kaldt - var vor barndoms første og bedste veninde. Hjemme talte vi om hendes ejendommeligheder, hendes gode forstand og hendes fuldkommen naturlige, værdige væsen - selv overfor vores far. Han, der egentlig ikke regnede bønder for vore ligemænd, men væsner der stod omtrent mellem husdyrene og herremænden, behandlede hende, som om hun var en af vore egne. Vi formodede, at hun var kommen af godtfolk - måske et uægte barn af en "dannet" far og en jævn pige? Hun kendte i alt fald ikke sine forældre, og var vokset op hos en plejemor i Gundsømagle, indtil hun efter konfirmationen kom til at tjene hos sognefogdens.

Alt hvad hun kunne, havde hun lært der på gården af Ane Jørn Ans'.

Hun kunne lave mad, og navnlig kunne hun bage, og hun bagte med lidenskab. Tre, fire gange om året kom hun ned til os og bagte en hel dag. Sandkage - ingen anden i verden smager som Stines - og "halve måner" fyldte med svedskompot, de var vor fryd, når der vankede een til hver; det gjorde ikke det mindste, om de blev gamle og mistede det sprøde; og de måtte vare længe, for at regningen fra købmand Schade i i Roskilde ikke skulle blive for stor.

Stine var som ganske ung blevet gift med urmager Lars Pæsen, han var meget ældre end hun, havde hus og var nok en smule finere end andre husmænd - og Stine var en fattig pige.

Børn fik de ikke, huset holdt hun som et pillet æg. Der var hvide, stivede gardiner og hængte stykker på stole - blomster var hendes kærlighed, vinduerne var fulde til sprængning af fuchsier, geranier og tøffelblomster, der trivedes og blomstrede ligesom i haven, for de kvinder, der elsker blomster, har en lykkelig hånd; blot de stikker en pind i jorden, vokser den.

Sin mand omtalte hun aldrig anderledes end som "stodderen". Det var ikke ringeagtende ment, for hun kunne også godt komme til at sige det om vores far, det var simpelthen en glose for manden i huset.

Urmageren var sjældent hjemme, når vi besøgte Stine; han drog om og reparerede folks klokker, men traf det sig, at han var der, lagde vi ikke videre mærke til ham - han var tynd og sært støvet - selv om han nok så meget sad med de indre dele af et klokkeværk bredt ud på det store egebord med

kuglebenene og stirrede på de forskellige ting gennem sit kyklopøje.

Stine var striks, han måtte lægge en avis under sine sager for ikke at gribe den skurede bordplade. Hun viste os, med en lille spottende latter, det eneste sted i det hele hus, hvor han måtte have sine ejendele, et lillebitte grønmalet hængeskab oppe under bjælkeloftet - det kunne lige rumme hans barbertøj og hans kyklopøje.

Stine havde nerver; hun kunne ikke tåle at forskrækkes af en pludselig lyd eller et menneskes uforudsete tilsynkomst, så for hun sammen - hun kaldte det, at hun "sprat" - så hun næsten hævdedes op fra jorden og udstødte et sådant brøl, at den, der havde forskrækket hende, selv blev mindst lige så skrækslagen.

Hun stod en dag inde i laden og bukgede sig netop ned for at samle noget op fra gulvet. Idet hun rejste sig, stod vores far og så ind ad den åbne halvdør. Aftensolen faldt bagfra og skinnede gloende rødt i hans brilleglas; Stine sprættede i vejret og brølede så frygteligt, at han, som han selv sagde, nær havde fået et poppelslag.

Han spurgte, hvad der gik af hende, og hun svarede ganske tørt: "Jeg troede, det var fanden selv."

Stine havde et kønt ansigt med regelmæssige, lidt korte træk, indrammet af den sorte hues sorte atlaskesbånd. Hun var klarhovedet og havde en hurtig replik. En dag kom hun ind i Hans Enochsens butik for at købe forskellige sager. Til den ende medførte hun, som andre koner i byen, et blåtærnet tørklæde med sammenbundne snipper. Efterhånden som det fyldtes, kunne det stå alene på disken. Til slut bad hun om et gratulationskort, og fru Enochsen, som havde betjent Stine mens de småsnakkede om ligegyldige emner, blev nu så greben af nysgerrighed, at hun ikke kunne dy sig for let henkastet at spørge:

"Og hvor skal Stine så ha' det hen?" Men Stine var ikke til sinds at udlevere sit privatliv til indehaveren af byens sladreboers. Hun tog rolig og med et fuldkomment udtryksløst ansigt mod kortet, der var indpakket i et stykke karduspapir, og sagde, idet hun samlede knyttets fire hjørner og tog det over armen:

"Det skal jeg ha' her i tørkl'et." Så gik hun og lukkede efter sig; dørklokken pinglede i lang tid, medens fru Enochsen tankefuld så Stines ryg forsvinde henad gaden.

Ålekisten i Hove å.

Kilet ind i vor have, nederst ved åen, lå Villums hus. Det havde ligget der længe, ja måske hundrede år før Gundsøgård blev bygget som den første udflyttergård fra Gundsømagle. Gårdens have lukkede sig om det lille hus. Det havde før i tiden været bolig for en mand, der havde opsyn med "ålekisten", som hørte til gården. En sådan er et tvivlsomt gode. Der var skøde på den fra Frederik d. tredjes tid, den indbragte to, tre tusind kroner om året for ålene, som på deres vandring fra Atlanterhavet gennem Roskildefjord partout vil op og yngle i Gundsømaglesø, men som på tilbagevejen i de mørke efterårsnætter bliver standset af tre stigbord og tvunget gennem en lille åbning ind i ålekisten, hvor de bliver fanget med ketsjer, vejjet på bismær, puttet i kasser og kørt til staden for at saltes og røges.

Men naboerne - selv ens bedste venner - og lodsejerne omkring søen, som får deres enge oversvømmede og deres laveste marker sure, så græs og sæd forringes, anlægger sag mod den lykkelige ejer af ålekiste og skøde på fiskeriet. Mången gang har nok sagførersalærerne formidsket indtægten for ålene betydeligt, foruden at ærgrelserne bidrog til at gøre min stedfar uomgængelig. Fred og ro var bandlyst i vort hjem, når han tabte en sag...

Vilhelms hus.

Villums hus var lerklinet og hvidtet. På nordsiden havde det en bagerovn, bygget af store kampesten, hvis former skimtedes gennem kalk og puds. I stuen, hvor de to gamle levede, stod Villums væv, for han vævede al den vadmæl de Gundsømaglebønder gik i.

Væven var for os børn en dragende, hemmelighedsfuld ting med sit gådefulde system af bevægelige stænger og sit tætte gitter af tråde, der krydsede hinanden og dannede et langt trekantet bur, hvor skyttelen smuttede, hastige som en lille forskrækket fisk. Og så den øredøvende støj, når Villum sad og vævede og huggede den tunge bom ind mod sit bryst.

I opholdsstuen stod også himmelsengen med det trykte hørlærredssomhæng, mørkeblåt med udsparede hvide, geometriske figurer; ved siden af den, med en træstol imellem, hvorover uret hang, stod bilæggerovnen på sine to forben, mens bagpartiet var skjult i køkkenet.

Storstuen var kold og ugæstmild og lugtede ubeboet og trist af buxbom og begravelse fra alle de mange gange, hvor en åben kiste havde stået midt på gulvet og udsendt denne sære, beklemmende lugt af død og forkrænkelse.

Væggene var potteblå, træværket hvidt; gennem de små, uklare ruder i mange grønne nuancer kom ikke meget lys, en enlig spyflue kunne surre i de op-hængte spindelvæv, og i vindueskarme-

Udsigten fra Hejnstrupvej. Tilhøjre ses broen over Hove å og Grydehøj, og til venstre på tegningen ses de vældige træer i Gundsøgårds store haves østside ud mod åløbet.

Barndomserindringer fra Gundsømagle

Egnshistorisk Nyt nr. 3 – 1986 – udgivet af Egnshistorisk Forening i Gundsø

ne lå brogede sommerfugle, der havde flagret sig til døde mod det ubegribelige glas, der stængede for den verden af sol og blomster, som deres tusinddelte øjne så derude.

Op mod den fugtplettede vestvæg stod dragkisten, stor og tung, med smukke, barokke messingbeslag, og oven på den var opstillet forskellige prydelser: to kommodehunde, hvis snuder, ørekrøller og halslænker var forgyldte, flere par kopper med rim og roser, samt andre underværker.

Fotografier var der af de gifte børn inde i København – i deres bedste tøj og enten med en ubekvem stiver i nakken, der gav dem et paralyseret udtryk, næsten som af dødsangst, eller anbragt på en fremmed og fjendtlig stol ved et lille bord med et fileret tæppe og en død hånd hvilende på et plydsessalbum.

Over dragkisten hang to skilderier, forestillende henholdsvis Kristus og Maria, klædt i stærkt røde og blå gevandter, og begge med et blødende hjerte, gennemboret af en dolk, uden på klædebonnet, og imellem dem hang i glas og ramme Marens navneklud, som hun som ung pige, iført den kønne hedebodragt, havde syet, siddende på et led, mens hun ventede på, at køerne skulle komme skejtende hjem fra overdrevet for at blive malkede.

Store, gamle frugttræer groede foran huset lige ind til det frønnede rækværk af uensartede staver, der skilte haven fra den smalle stenpikning, som var lagt rundt om huset for at hindre

tagdryppet i at løbe ind under de lerklinede mure.

På staverne var alle slags husgeråd hængt til tørre, klude, gryder, lerfåde og - natpotten.

Hvor jeg tydeligt fornemmer den blandede lugt af æbler og unævnelige ting, som Villum holdt vedlige, når han i mørke aftener ikke fandt det umagen værd at gå længere væk, men blot stod på trappestenen og strålede ud i mørket.

Han var klædt i hvid vadmeststrøje med mange tinknapper, broget vest og korte bukser. Lange, hvide hoser stak i skurede træsko med blikkramper.

Han havde ingen videre tænder i munden, som var ganske indfalden, så hage og næse stak spidse frem. Han blev sjældent klippet, og nakkehåret hang langt ned over den høje frakkekrave. Øjenbrynene var buskede og mørke. På hovedet bar han sommer og vinter den samme tunge, fedtede kabuds med skygge. Men det mest vidunderlige ved Villum var, at han kunne bevæge ørerne så kraftigt, at hele pandehuden, håret og kabudsen blev skubbet rykvis frem og tilbage. Han gjorde det vist hver gang der opstod blot det allermindeste problem for ham. Vi stod stive og ventede, og kom det ikke, bad vi: "Villum, vil du ikke vrikke med ørerne."

Når Maren var plaget af gigten, havde hun svært ved at klare arbejdet, og det var så som så med Villums madlavning. Så blev vi ved middagstid sendt

R/H aug. 1986

Marken og huset i forgrunden hører til Hejnstrupgård, og den mark hvorpå Grydehøj ligger hører til Ryttergården. Vilhelms hus eksisterer ikke mere, og stigbord og ålekisten nede i åen er nedlagt for mange år siden.

ned med et par skåle, en med søbemad og en med flæsk. Og i frugttiden var vi meget ivrige til at huske vores mor på denne barmhjertighedsgerning. Så fik vi nemlig små æbler af Villum. I vor egen have havde vi endnu ingen træer, der bar. En underlig barndom i en have uden frugt!

Jeg kan se mig selv som en lille inde-sluttet tøs med et stædigt blik og to tykke fletninger stå i Villums stadsstue, hvor der ligger nedfaldne æbler i et tykt lag på gulvet, og jeg kan næsten mærke mine tænder løbe i vand, medens jeg venter på, at han skal tømme madsålerne, fylde dem igen med æbler og lægge endnu flere i mine hænder og i den venstre arm, der er trykket ind mod brystet som en lille hylde. Det var næsten uudholdeligt at vente, til vi kom udenfor pindelågen, med at sætte vore friske tænder i de små æbler, der var så sure, at det hvinede i tænderne, og vandet stod os i øjnene.

Når det var Maren, der tog imod maden med sine stakkels, gigtkrogede hænder, gik det finere til. Med kluden, der hang på en stave, tørrede hun først begge lersålerne af og derefter hvert enkelt æble. Hvad kluden ellers brugtes til, forskede vi ikke efter, men godt lugtede den ikke.

Både Maren og Villum var gamle og rynkede, og i rynkerne lå ligesom tørvesmuld, der i tidens løb havde indgået en inderlig forbindelse med den voksblege hud. Deres gamle klæder var så ægte, så smukke, patinerede som de var af skidt og tørverøg og sluttende om deres gamle legemer som huden på et dyr.

Å, at have haft en barndom på landet! Blandt blomster, dyr og gamle bønder! At have levet et planteliv, næsten vegetativt, uden anden påvirkning eller andre indtryk end årstidernes skifter og det vekslende vejr.

For barnet står tiden stille, en sommer synes uendelig som evigheden, den har altid været, og man ser ingen slutning på den.

Tilværelsen består af stærke reaktioner - forårsfryd den første aften, man sporer lugt fra mulden, skønt det fryser efter solnedgang, så plænsens visne græs knaser under træskoene; de første gækker i vore små barnehaver, den første bi, der med en bøs brummen dykker ned i den første gule krokus; og vårluften, der er så stærk og karsk, at børn sover ind, før de når at komme i seng. - Junitorden og angst for nedslag og ildebrand, rumlen og skrald

og lyn, der flænger himlen, skybrud, der vasker ned ad ruderne og følges af hagl, medens man ligger næsegrus i den grønne plydssofa for ikke at se lynene og beder til Gud og bliver hed i kinderne af skræk og af at ligge så længe med den bløde barnehud boret ned i det ru plyds. Så den dybe fred, når uvejret har raset ud, og tordnen bliver fjærnere og fjærnere; stilheden, den kølige friskhed efter den trykkende hede. Duften fra alle blomstrende vækster, der ånder op, befriede lige som vi mennesker. Det er, som om vi har undgået døden - for ovre i nabosognet brænder en gård, og klokkerne både i Gundsømagle og i Kirkerup klemmer brand!

Vore hjerter snører sig sammen, vi ved, hvad det vil sige, når en firlænget, stråttækt gård brænder ned på en årstid, hvor alle dyr endnu er på stald. Vi har oplevet det. Det vil sige, at alt levende står lænket og brænder til døde - brølende, kaldende i smerte og angst.

Vi har set vores far - en hård og streng mand - løbe langs de brændende længer med tårerne ned ad kinderne, jamrende: "Å, mine stakkels dyr!" uden mindste mulighed for at kunne gøre ende på denne sum af lidelse. Vi har fra kontorvinduet set alle de sørgelige, forkullede dyr, vi havde kendt lige så godt, som vi kendte hverandre, blive sluffet ned til en massegrav bag haven. Vi har grædt fortvivlede ved synet af den sortbrændte, uformelige masse, der en gang var vores følhoppe - og inden i den, bag et gitter af mørke ribben, et dødt, men fuldkommen uskadt, lille lysebrunt føl.

Og vi har mærket den triste lugt af brand fra mure og træværk og svedent kød, som blev hængende over tomten i mange måneder, og som ingen af os nogensinde kan glemme...

Denne gang frelstes vi og gården fra død og ulykke, uvejret gik videre. Det lysner, og vi går udenfor haven, vi skelner de våde høstakke og langs grøfter og markveje den vilde kørvels hvide slør.

Roserne dufter mildt, og nede i vor have slår en nattergal i den stille, stille nat, og en anden svarer ovre fra Hejnstrup.

"Det var synd for høet," siger vores far, og så går vi alle til ro, udmattede af angsten og sindsbevægelsen.